

Malmöbyggmästare Christian Mortensen
kom till expansiva Kävlinge
inför järnvägen och industrins tillkomst

Av Nils-Erik Winther

C. Mortensen

1839-1916

C. Mortensen född i Hørup, Slangersø socken, nordväst om Köpenhamn. Framstående och mycket etablerad byggmästare i Malmö från 1866 till 1901. Bosatt i Malmö. Mortensen blev en stor entreprenör i Kävlinge vid järnvägens tillkomst. Han har lämnat betydande avtryck i Kävlingebygdens historia och samhällsframväxt vid järnvägen och industrins tillkomst.

Järnvägen kom till Kävlinge år 1886, det var järnvägsbolaget för Malmö-Billesholms Järnväg som byggde järnvägen. I bolagets styrelse satt ledande industri och köpmän främst från Malmö medan ordförandeposten innehades av riksdagsman Per Bondesson i Svalöv.

Det blev en relativt påkostad järnväg med vackra stationer som fick sin framdragningsstrax öster om Kävlinge by. Stationen i Kävlinge byggdes 1886, en vacker stationsbyggnad med rik dekor av maskintegel. Byggt av byggmästare Ola Lindgren Malmö som byggde ett flertal stationer för järnvägsbolaget, arkitekt är järnvägsbyggaren Fredrik Arv:son Posse. Järnvägstrafiken utvecklades positivt och efter mindre än ett decennium blev det aktuellt med ett statsövertagande och 1896 kom Malmö-Billesholms Järnväg att tillhöra SJ och västkustbanesystemet.

Innan 1886, under en tioårsperiod hade järnvägsbolaget planerat och projekterat denna järnväg. Ett förslag var att dragningen skulle korsa Kävlingeån i Löddeköpinge, dock kom kävlingealternativet att tillstyrkas bland annat från Lund som samma år 1886 hade sin järnväg klar till Kävlinge.

1884 fick Malmö–Billesholms Järnväg koncession på banan och järnvägen byggdes. Tisdagen den 18 september 1886 var det klart för det första tåget på sin jungfrufärd mot Billesholm att ånga in på Kävlinge station. Vid denna tid var det många av Kävlinge bys jordbruk som blivit uppköpta, köparna var inga bönder utan framgångsrika i nya tidens industrier såsom betsockerindustrin. Gårdarna omkring gamla kyrkan och gästgivaregården vid bron över Kävlingeån kom att tillhöra Skånska Sockerfabriks AB i Landskrona som leddes av sockerkungen Carl Tranchell. På marken som tillhört gästgivaregården byggdes en råsockerfabrik. Kävlinge låg väl till med goda kommunikationsmöjligheter och vattentillgång. I kävlingetrakten var det obetydlig betodling med goda möjligheter att öka arealen. Direktör Tranchell var i hög grad den drivande kraften vid fabriksanläggningen i Kävlinge. På det konstituerande sammanträdet den 17 februari 1890 tecknades Kjefflinge Sockerfabriks-aktiebolag med sockerbruken i Landskrona, Staffanstorp och Malmö vardera 200.000 kronor av aktiekapitalet. Bolagets hela aktiekapital utgjorde 1.000.000 kronor varav tiondelen tecknades i betaktier. I den första styrelsens ledamöter inträdde grosshandlare Edward Engeström Malmö, godsägare G. Warholm och disponent Anders Johan Roman Staffanstorp, landstingsman Anders Jönsson Kävlinge, N. Nilsson Stävie, verkställande direktör blev J. von Steyern och disponent Jöns Persson Kävlinge.

Kävlingefabriken stod färdig redan i mars 1891, kampanjen startade den 22 oktober med betleverans från tecknad areal på 706 hektar. Råsockerutbytet 9,84 % uppnåddes första kampanjen.

Under de följande årens omfattande utveckling av sockerindustrin kom bildandet av Svenska Sockerfabriks AB, vid denna fusion kom Kjefflinge sockerfabriksaktiebolag att ingå. Den 10 augusti 1907, på Grand Hotell i Stockholm konstituerades nya bolagets styrelse med skånske sockerkungen Carl Tranchell som naturlig och självklar ordf. och verkst. direktör. Bland suppleanterna märktes framstående konsult och direktören August Schmitz (1851-1935). Grundaren bl.a. av yllefabriken MYA i Furulund.

(1861-1932)

Jöns Persson högt skattad för sin insats som fabriksledare för Kävlinge sockerbruk, disponent 1890 till 1930. Var 30 år ordf. i municipalstämman och municipalfullmäktige i Kävlinge.

Mitt emot gästgivaregården mot väster låg tingshuset för Harjagers häradsting. Efter 1873 blev tingsförhandlingarna gemensamma i det tingslag som blev bildat för tre härader (Rönneberga, Onsjö och Harjager) och som blev förlagt till Onsjö härads tingsställe i Åkarp

vid Marieholm och tingshuset i Kävlinge blev rivet. På marken som tillhört gästgivaregården byggdes Kävlinge sockerbruk som togs i drift 1891 och blev nedlagt 1955.

Järnvägens tillkomst hade startat en omfattande expansion med företagsetableringar men också många hantverkare och handelsidkare som startade rörelser med närhet till järnväg och den nybyggda stationen.

*Bild av Kävlinge vattenmølla före branden den 11 april 1905.
Byggmästare C. Mortensen förvärvade møllan 1879
som var Kävlinge vattentullmjølkvarn nr 8.
Fr. høger mejeri, kvarnbyggnad, gamla bostaden och karhus till garveriet.*

År 1879, innan järnvägen hade kommit till Kävlinge kom Malmöbyggmästaren Christian Mortensen till Kävlinge och förvärvade då den stora vattenmöllan med omfattande jordarealer. Det var Kävlinge mølla nr 8 som vattentullmjølkvarn med skattehemmanet nr 18 samt skatterusthøllshemmanet nr 5 och skatteaugmentshemmanet nr 7.

I äldre tid var Kävlinge mølla nr 8 som vattentullmjølkvarn en blomstrande industrianläggning med jordegendomen skattehemmanet nr 18.

Ny teknik kom aldrig att ersätta dom 4 m. høga vattenhjulen, det blev stagnation och tillbakagång för gamla anrika Kävlinge mølla.

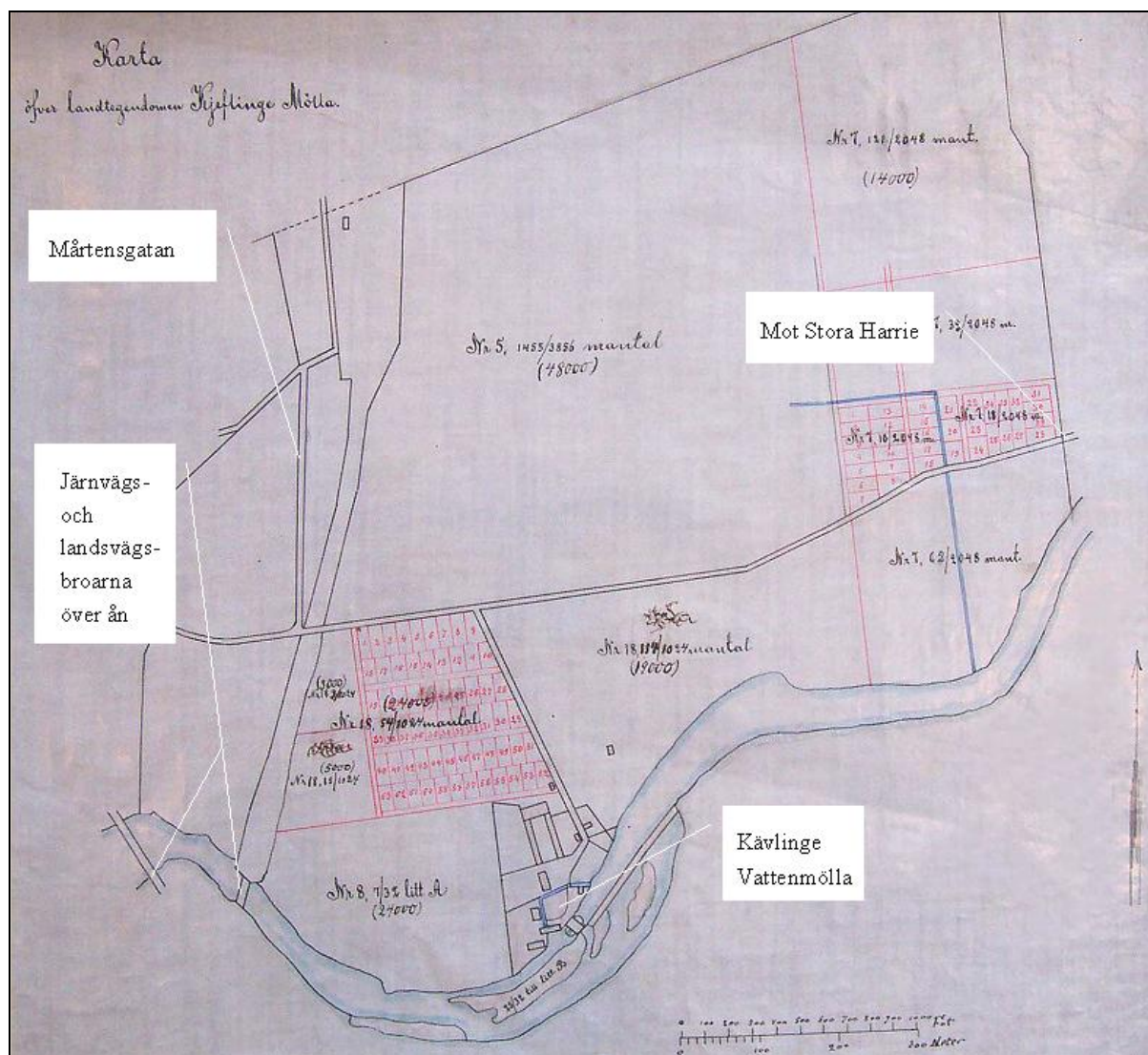
Den 10 jan. 1879 var det konkursaktion efter ägaren, lantbrukare Frans Rudolf Malmgren med hustrun Laura f. Friberg. Malmgrens ägde även skatterusthøllshemmanet Kävlinge nr 5 och skatteaugmentshemmanet nr 7 som också ingick i konkursaktionen.

Det högsta lagda anbudet 62.000 kr. som omfattande nr. 8 och 18 var lämnat av godsägare J. Hallenborg, Herrevads kloster.

Det högsta lagda anbudet 46.400 kr. som omfattade nr. 5 och 7 var lämnat av byggmästare C. Mortensen, Malmö.

Den 10 maj samma år är det upprättat ny köpehandling, nu mellan Hallenborg och Mortensen och nu är Mortensen lagfaren ägare också till nr. 8 och 18 för 66.500 kr.

Mortensen äger nu en mycket stor del av den areal där Kävlinges samhällsframväxt kommer att ligga.

Karta nr 1
öfver hemmanen nr 5, 7, och 18
samt qvarnlägenheten nr 8
i Kjöflinge.
Mortensens ritning öfver de inköpta lantegendomarna 1879.

Mortensens jordareal sträcker sig från Gästgivaregårdens ägor i väster till Stora Harrie gräns i öster. När köpen var klara började Mortensen förhandla om försäljning av mark till järnvägsbolaget Malmö-Billesholm för stationsområde, bangård och spår. När denna markförsäljning var klar började Mortensen som var en mycket erfaren och etablerad byggmästare att rita omfattande kartor och ritningsutkast över sina förvärvade markområden i Kävlinge. Flertalet kartor blev registrerade på Lantmäteriet. Redan 1886 hade Mortensen projekterat det nya Kävlinge med ännu en järnväg som skulle dragas fram över ägora, det

var den järnväg som kom att bli Kävlinge-Sjöbo som färdigbyggdes 1906. På den första kartorna finns också vägförbindelsen från nuvarande Kvarngatan upp till nybyggda stationen. Tomtindelning och etableringar kom längs denna väg och torgplats anlades intill stationen. Det blev en omfattande försäljning av markområden och tomter, många intressenter köpte av Mortensen bland annat folkskollärare Olof Anders Franck och lantbrukare/nämndeman Nils Svensson nr.6 som 1888 lät uppföra järnvägshotellet på den förvärvade tomten mitt emot stationen. Efter att Mortensen byggt järnvägshotellet drev Nils Svensson hotellverksamheten några år.

Karta nr 2.

Kartan visar upptill torg med station och järnvägshotell, också förslag att bygga Rådhus och att anlägga Salu Torg vid nuvarande Rådmansgatan.

Mårtensgatan före 1905: Hagmans plåt.

Olof Hagmans Fabrik för Bleck & Plåtarbeten. Firman övertogs av sonen Hilding Hagman som flyttade verksamheten till Mårtensgatan 4.

1960 byggdes ny fastighet på tomtet, Hellberg Bokhandels AB.

Från den 1 januari 1902 var Kävlinge Municipalsamhälle bildat och det blev möjligheter för samhället att påbörja gatuarbetena m.m.

1905 hade den indelade vägen överlämnats till samhället från dom väghållningsskyldiga tomtägarna, och kom så att få sitt namn Mårtensgatan efter tidigare markägaren Mortensen. Gatan uppmättes till 6 meters bredd och grusades. Rännstenar blev lagda av 2 rader tuktad sten med huggna stenar i botten, utanför kom grusade trottoarer. Mårtensgatan kom att bli Kävlinges pulserande affärsgata med en mångfald etableringar av företag och handelsidkare. Ett viktigt markköp för Kävlinges framtida tillväxt genomfördes 1905 när Kävlinge Municipalsamhälle förvärvade och övertog ca. 100 tunnland av Mortensens ägor för en köpeskilling av Etthundrafemtusen /105.000/ kronor. Detta markköp gav möjligheten att bland annat 1911 erbjuda tomt och gårdsplats för ett tilltänkt svinslakteri i Skåne. 1916 blev det klart för Sydvästra Skånes Andelsslakteriförening u.p.a. (Scan) att bygga på lämplig tomt i Kävlinge ett större svinslakteri med stickspår till SJ:s bangård.

En bild från Mårtensgatans tillkomst.

Gatan uppmättes till 6 meters bredd och grusades. Rännstenar blev lagda av 2 rader tuktad sten med huggna stenar i botten, utanför kom grusade trottoarer.

Några av dom byggnader som byggmästare Mortensen ritat, byggt eller restaurerat kan nämnas i Malmöområdet: Malmö rådhus, Arlövs sockerbruk, residenset vid Stortorget, Hotell Kramer och S:t Pauli kyrka.

I Kävlingeområdet: Kävlinge nya kyrka (Korsbackakyrkan), AB Kävlinge Läder- och Skofabrik med garveriet Balluf och disponentbostad, Manbyggnad Hildasminne, Kävlinge mejeri Mårtensgatan, Järnvägshotellet och Barsebäcks slott.

Bilder och källor:

Nils-Erik Winther.

Harjagers härads fornminnes- och hembygdsförenings arkiv.

Malmö stadsarkiv och Malmö stadsbibliotek.